

Om ongewenste bestuiving te voorkomen is het veldje voor zaadproductie in een gazen kooi gehuld.

De druk om vanaf 2004 alleen biologisch vermeerderde rassen te gebruiken zorgt voor veel initiatieven, zowel bij zaadbedrijven als bij biologische telers zelf. Onder telers zijn de opvattingen over de weg die de biologische veredeling zou moeten gaan verschillend.

Veredeling kent meerdere wegen

Eigen veredeling door telers geen sinecure

Vanaf 2004 zullen telers gebruik moeten maken van biologisch zaaizaad en daarmee is weer een stap gezet naar een volledig biologische keten. Verheugend, maar er is ook de zorg of het dan beschikbare assortiment biologisch vermeerderde rassen niet te klein is, en of de kosten niet uit de hand zullen lopen. Zaadbedrijven ontdekken in hun eerste pogingen om rassen biologisch te vermeerderen dat niet elk ras zonder bestrijdingsmiddelen te vermeerderen is. Een aantal bekende rassen vallen daardoor af, zoals het nu nog veel geteelde hybride peenras Nerac, omdat een van de ouderlijnen te ziektegevoelig blijkt. Zeker bij de tweejarige gewassen blijkt de zaadproductie behoorlijk veel duurder te zijn. Zaadbedrijven zien dat het biologisch

vermeerderen alleen haalbaar is als ze marktleider zijn voor een gewas, en de biologische landbouw straks echt die tien procent gaat halen. Reguliere zaadbedrijven kiezen ook voor die rassen waar zij het meeste perspectief in zien. Bij een gewas als peen zijn dat niet de zaadvaste, maar vooral de hybride rassen. Bij navraag blijkt dat er bij de grote zaadfirma's zo goed als geen zaadvaste peenrassen van het Nantes-type meer biologisch vermeerderd worden. Bij kleinere firma's is nog wel een en ander verkrijgbaar.

In eigen hand

Telers kunnen zich niet altijd vinden in de werkwijze van de zaadbedrijven. Gevolg is dat deze telers soms besluiten om het dan maar zelf te doen. Maar zaad telen van witte kool is iets totaal anders dan het telen van witte kool. Er zijn dan

ook talrijke voorbeelden van telers die enthousiast begonnen aan zaadwinning, door bijvoorbeeld van tuinbonen de onderste bonen niet te oogsten en af te laten afrijpen. Maar als het dan op oogsten aankomt, is er de drukte van het onkruid wieden bij andere gewassen. Voor je het weet staan de peulen dan te schimmelen. En wat te doen met de instandhouding van het ras en hoe te voorkomen dat het in de loop der jaren niet degradeert of, volgens het jargon van de vaklui, 'uit zijn beschrijving loopt'. Zelfs bij pompoen bestaat het risico dat na een paar jaar het ras uitsplitst en er een ratjetoe in vorm en kleur ontstaat. Daar zit de markt niet op te wachten. En hoe zit het met de kiemkracht ervan? Zeker bij verkoop van het zaad aan anderen moet worden voldaan aan minimumeisen van de NAK-keuring. Ook mag een ras waar nog kwekersrecht op rust

Niet elk ras leent zich voor vermeerdering zonder bestrijdingsmiddelen

(meestal tot 20 jaar na aanmelding) niet in de handel gebracht worden, tenzij je erin geselecteerd hebt en het als een ander ras dat onderscheidbaar, maar ook uniform en stabiel is, laat registreren.

De Zwitserse graanveredelaar Peter Kunz stimuleert juist de vermeerdering van zijn rassen door boeren. Wel sluit Kunz eerst een contract met de telers die rassen van hem kopen. Zij betalen hem jaarlijks een bedrag per hectare. Dit bedrag is minder dan de prijs van nieuw zaad, maar het maakt het voor hem wel mogelijk zich intussen op verdere veredeling te richten. Meestal komen telers na vier jaar weer bij hem terug omdat in de eigen vermeerdering het ras te divers is geworden of dat ze ook wel van het nieuwe ras willen profiteren. Commerciële zaadbedrijven zien de pogingen van telers om zelf zaad te winnen sceptisch aan. Kwaliteit leveren in alle tussentapen, zoals ziektevrij vermeerderen zonder zaadoverdraagbare ziektes, oogsten, schonen, drogen, bewaren zonder kiemkrachtverlies, enz, is niet zomaar gedaan. Bovendien wordt veel zaad in warmere klimaten vermeerderd, zoals Italië of Zuid-Frankrijk, voor een beter resultaat.

Uien veredelen

Het gaat telers dikwijls om het verbeteren van vooral zaadvaste rassen met kenmerken die optimaal aangepast zijn voor de biologische teelt. Zij zijn ervan overtuigd dat zaadvaste rassen minstens zo goed als hybride rassen kunnen zijn, mits er maar genoeg selectiewerk aan verricht wordt. Een groep van drie uientelers in Flevoland en Zeeland is al een aantal jaren actief om een verbeterd zaadvast uienras te selecteren. Dit jaar start de Wageningse Genenbank CGN samen met die telers en het Louis Bolk Instituut een project om een 35-tal oude uienrassen uit diverse landen te screenen op interessante kenmerken voor de biologische teelt. Vervolgens zal het CGN van de meest interessante rassen groepsgewijs (populatie)kruisingen maken en dat zaad onder de drie telers verdelen. De telers krijgen dan een

breed spectrum aan eigenschappen in de ui waaruit ze de daaropvolgende jaren ieder naar eigen inzicht en onder eigen bedrijfsomstandigheden kunnen selecteren.

Selectiecursus

Natuurlijk laten de meeste telers de biologische zaadteelt en veredeling graag aan de gespecialiseerde commerciële zaadfirma's over, maar er melden zich ook steeds meer telers die overwegen selectiewerk zelf op te pakken. Die geluiden komen niet alleen uit de hoek van de kleinere abonnementsbedrijven, maar ook uit bijvoorbeeld de Flevopolders. Stichting Zaadgoed wil dergelijke initiatieven van telers graag ondersteunen en daarmee vormen van participatieve veredeling ontwikkelen. Zaadgoed startte daarom onlangs een introductiecursus met ruim 15 biologische telers om de beginselen van het vak selectie bij te brengen, zodat telers weten waar ze aan beginnen.

Organisatievormen

Biologische telers in Duitsland en Zwitserland hebben inmiddels al zo'n 15 jaar ervaring opgedaan met eigen veredeling. Daar hebben zich verschillende sociaal-economische en juridische organisatievormen ontwikkeld. Deze organisaties vervullen een onmisbare rol om het zaadtelen efficiënt te laten verlopen, de schoning, verpakking en handel te centraliseren, kennis uit te wisselen en advisering aan telers over de zaadteelt. Er zijn ook groepen telers en individuele, geschoolde veredelaars die op biologische boerenbedrijven veredelen. Stichting

Inhulling van individuele planten bij zaadteelt van meerdere rassen.

Zaadgoed en Platform Biologica hebben de Wetenschapswinkel van Wageningen een opdracht laten uitvoeren om te documenteren hoe zulke initiatieven georganiseerd en gefinancierd zijn, wat hun historie is, hoe ze op bepaalde idealen zijn teruggekomen of juist hebben weten vast te houden, en wat de voor- en nadelen van verschillende organisatievormen zijn. De onderzochte initiatieven binnen de groenteteelt zijn: Bingenheim/Kultursaat in Duitsland, Satiwa Rheinau in Zwitserland en in Nederland Vitalis Biologische Zaden. Initiatieven in de veredeling en vermeerdering van granen: Getreidezüchtung Peter Kunz in Zwitserland en Getreidezüchtung Darzau, Karl-Josef Müller, in Duitsland. Stichting Zaadgoed wil deze kennis gebruiken om de verschillende organisatievormen te kunnen presenteren bij toekomstige initiatieven van participatieve plantenveredeling in Nederland. ■

NADERE INFORMATIE

Het rapport *Over visies en nieuwe wegen, casestudies van organisatievormen in de biologische veredeling en zaadproductie van Jongerden, Almekinders en Ruivenkamp* (2002) is voor 6,50 Euro te bestellen bij de Wetenschapswinkel (tel: 0317-482776) o.v.v. rapportnummer 182.

Het uienproject is beschreven in de nieuwsbrief *Kiemkracht* van Stichting Zaadgoed en gratis op te vragen bij Stichting Zaadgoed, Hoofdstraat 24, 3972 LA Driebergen, of via info@zaadgoed.nl